

Odpověď Tominovi [příprava]

Ladislav Hejdánek

This serves as a preparation for the final document:

[Odpověď Tominovi](#)

jedná se o přípravu k tomuto výslednému dokumentu:

[Odpověď Tominovi](#)

◆ poznámky, česky, vznik: 17. 10. 1965

◆ notes, Czech, origin: 17. 10. 1965

Odpověď Tominovi [1965]

Přípravné poznámky k diskusi do Tváře.

17. 10. 1965

1.

Podle Tomina se má recenze Machovcovy knížky (kterou Tomin důsledně nazývá „pokusem o recenzi“) dokonale míjí s prostým pochopením toho, o čem autorovi v knize jde, o čem v knize píše. Přesto považuje můj „pokus“ za zajímavý a pozoruhodný. Myslím, že by bylo možno (a záhodno) jít ještě o něco dál a zjišťovat věc ještě daleka zajímavější, totiž zda Machovec sám věděl, když knihu psal, o čem píše a o čem mu vposledu jde. Recenzent může vysledovat pochopitelně jen to, co v knize opravdu je uloženo; není-li tam jasně ukázáno, kde autor stojí, k čemu směřuje a co chce svou knihou vyřídit, může recenzent tuto okolnost prostě konstatovat anebo se může pokusit integrovat *disiecta membra*. Pokusil jsem se o to druhé.

2.

Základní Tominova námitka, totiž že Machovcovy pozice, jak jsem je v recenzi interpretoval, jsou pouhou mou konstrukcí, ale naprosto neodpovídají Machovcovým skutečným pozicím, je podepřena pouze tím, že jsou ocitovány partie, k nimž jsem i já poukazoval, v širším kontextu. Tomin spíše sugeruje (či snaží se sugerovat), že tak je dokázáno vytržení mnou použitých citací ze skutečné souvislosti; mně se alespoň nepodařilo postihnout, proč si Tomin myslí, že onen širší kontext mluví proti mně. Téměř třetinu jeho „Odpovědi“ resp. „Poznámky“ zabírají právě ony citace; pozornému čtenáři zajisté neujde, že už právě tato třetina Tominova příspěvku, která autenticky pochází od samotného Machovce, mluví nikoliv proti, ale naopak pro mou interpretaci. (Jinak bych ostatně nepoužil oněch stručných citací, kdyby jejich platnost mohla být otřesena takovým snadným a dlouho už známým způsobem.)

3.

Vlastní důvod, který mne vedl k tomu, že jsem recenzi napsal tak, jak jsem ji napsal, byl asi tento. Problematika, jíž se Machovec – soudě podle titulu knihy a názvů kapitol – v knize chtěla zabývat, byla a dosud je naší marxistickou filosofií opomíjena. Proto tu byla (a dosud je) příležitost, najít nový způsob vyjádření a uchopit významný problém člověka a jeho životního smyslu z nových pozic. Takový pokus s sebou nepochybně nese značné riziko, jemuž se vystavuje právě pro novost svého přístupu. Kdyby šlo u Machovce o odvahu k novému, tvůrčímu filosofickému uchopení onoho odvěkého problému, dovedl bych to jenom přivítat a nikdy bych jednotlivých případných nedostatků nepoužíval k zlehčování celého jeho pokusu. Po přečtení Machovcovy knihy jsem však nabyl přesvědčení, že Machovec nepřistupoval ani k problému samému, ani ke své práci dost seriózně, ale že ji vysloveně odbyl. Zdá se mi, že to není jen nedostatek morální, ale zejména také filozofický; jestliže se někdo rozhodne zabývat základními otázkami lidského života a jestliže k tomu nepřistoupí se vši vážností a odpovědností, nýbrž povrchně a filosoficky ledabyle, pak musí být chyba také někde v jeho filosofických pozicích. Proto jsem pominul vůbec morální stránku věci (omezil jsem se na stručnou výtku diletantství řady partií práce) a přiložil jsem na knihu filosofické měřítko s vážností, která zajisté nebyla úměrná vážnosti, s níž k práci přistupoval Machovec. Učinil jsem tak nejen proto, že takové zrcadlo může Machovce přivést k tomu, aby napříště vzal sám sebe vážněji a aby v dalších pracích projevil větší úctu nejen k čtenářům, ale i sám k sobě (to záleží na tom, jak bude umět upřímně míněnou kritiku přijmout). Druhým významným důvodem mi k tomu byl odhad, že se zajisté najdou lidé, kteří budou neúspěch Machovcova pokusu vztahovat na povahu problému samého a kteří této příležitosti použijí k tomu, aby sám problém smyslu života a vůbec celou antropologickou tematiku prohlásili za něco nevědeckého a protivědeckého. To se také stalo. Neserióznost

Machovcovy práce vede k tomu, že je kompromitována sama věc, sama problematika člověka a smyslu jeho života. Způsob, jakým Machovec přistupuje k etické problematice, ji svou povrchností kompromituje; to je to, co Machovcovi vytýkám na prvním místě.

4.

V recenzi jsem řekl vše, co jsem říci chtěl; bylo by podceňováním úsudku inteligence čtenářů, kdybych teď chtěl své myšlenky rozvádět a uvedené doklady rozmnožovat. Na mém hodnocení stojím; ukázeli se nutnost, mohu Machovcovy názory podrobit důkladnější studii celkové. Jeho poslední kniha nemá té hodnoty, aby se stala podkladem vážného rozhovoru. Jestliže jsem se rozhodl napsat o ní recenzi, pak proto, že mi na prvním místě šlo o náš duchovní život, o naši duchovní situaci. Tu je třeba říci, že ačkoliv Machovcova práce je slabá, přece je její téma významné a jeho důkladnější zpracování nutné. Neúspěch Machovcův nelze vyložit z toho, že otázka sama (po smyslu života) je falešně postavena a že je založena v iluzi, takže iluzorností je poznamenáno i každé její řešení. Jiní recenzenti Machovcovy knihy, Z. Javůrek a J. Kosek, se otevřeně hlásí k nedostatku, který Machovec odhalil, a používají nedomyšlenosti jeho pojetí jako záminky k popření nezbytnosti návratu k etické problematice i potřeby morální obrody naší společnosti. To, co Machovec vidí správně, to odmítají jako pseudohumanismus, odvolávající se na neserióznost jeho výkladů. *Quod non.*

5.

Mohla by mi být položena otázka, proč měřím Machovcovy názory určitým pojetím subjektu, ačkoliv není pojetím jedině možným. (A tato otázka byla položena.) Machovec se však považuje za marxistu a vystupuje jako marxistický filosof. Tu by neměl přehlédnout, že u Marxe najdeme výrazně odlišné pojetí subjektu, totiž takové, na které může právě moderní úsilí filosofické antropologie legitimně navázat. Machovec nejen že nikde nezdůvodňuje, proč se v této věci Marxe nedrží, ale z jeho celého spisu vůbec nevyčtete, zda o tomto problému vůbec ví. Takovou věc ovšem nelze pardonovat, a to tím spíše, že staré Marxovo pojetí má pravdu proti Machovcovi. (Ani mi nenapadá volat Machovce k odpovědnosti v zastávání každého názoru Karla Marxe.)

6.

Recenzent nemá možnost postihovat všechny obsah recenzované knihy, ale musí se rozhodnout pro to, co považuje za podstatné nebo vůbec nejpodstatnější. Je celá řada slabin Machovcovy knížky (některé jsem neznačil, většinu jsem pominul mlčením); považoval jsem za důležité upozornit na to, co je v mých očích základním nedostatkem, základní chybou. Ale Tominova poznámka je pro mne dokladem, že jsem nevolil špatně (tím méně nahodile), ale že jde o základní, podstatnou věc.

7.

Tominova obrana Machovce spočívá v pokusu ukázat, že místa, jimiž jsem chtěl dokázat chybnost Machovcova pojetí člověka, jsou pouze svědectvím o Machovcově úsilí, udržet ustavičně kontakt s představami běžného vědomí, do něhož je třeba teprve vnést pohyb hlubší reflexe. Tomin tedy líčí (a v tom je jeho východisko stejně nesprávné jako Machovcovo) věc tak, že prvotní, počáteční přístup člověka k člověku, výchozím pohledem na člověka je „reflektování člověka jako věci a manipulování s člověkem jako s věcí“; tento pohled však musí být „probuzen ze své strnulosti“, toto východisko musí být „rozbito“ a „překonáno“. To je ovšem pojetí evidentně nesprávné, které navazuje na předpoklady analogické Machovcovým. Tam, kde bere člověk člověka jako věc, jako předmět, zdaleka nejde o nižší, elementárnější typ lidského kontaktu. Naopak: elementární kontakt je ten, kde člověk vidí v druhém člověku subjekt. Dítě se stává člověkem, protože s ním matka jedná jako se subjektem, uznává v něm lidský subjekt, člověka ještě dříve, než se může jeho lidskost začít projevovat. Nikdy by z dítěte nevyrostl člověk, kdyby nebylo od počátku v kontaktu s druhým člověkem (matkou) na lidské úrovni vztahů, to jest jako (lidský) subjekt. Brát člověka jako objekt není primitivní, počáteční forma

lidského kontaktu, ale forma degenerovaná, odlidštěná, nelidská, která je odpadnutím od lidského vztahu, jenž ji předchází a jejíž nezbytně předpokládá. Tento úpadek, regres lidskosti má svou praktickou prastarou základnu, ale dosud aktuální, ale také svou myšlenkovou reflexi; zvláště významnou pro nás ukázkou je metafysické myšlení, které člověka vůbec nedovede pojmout jinak než jako věc (tak je tomu např. již u Aristotela, jejíž Machovec uvádí). Základní chybou Machovcovou i Tominovou je pokus, seřadit nejrozmanitější formy lidského kontaktu do „pyramidy“, do jakési hierarchie lidských vztahů (221), jejíhož vrcholu lze jen zřídka dosáhnout. To není nic jiného než pokus o integrování lidských i nelidských vztahů do jednoho celku, tedy o jakési „vyrovnávání“ ne nepodobné Feuerbachovu „vyrovnávání v rodu“, které ostře kritizoval právě Marx.

8.

Tomin se dovolává proti mému výkladu Machovcových názorů jeho důrazu na naději. Avšak i Machovcovy výklady o naději jenom potvrzují správnost mé interpretace. Naděje je jistota, která neví, čím si je (či má být) jista – neví, co se stane, ale veškerou svou jistotu upíná k tomu, že se něco stane, že dojde k zásadnímu obratu a že v tento obrat lze bez váhání složit své doufání. Naproti tomu „naděje“ v běžném smyslu je nejistota, která se zavěšuje na věci docela určité, předmětně uchopitelné, tak říkajíc „jisté“. V tomto druhém, degenerovaném smyslu si tisíce lidí „kupuje naději“ za deset korun v podobě losu Státní loterie. Zatímco první naděje, skutečná naděje, znamená novou životní orientaci, druhá, degenerovaná „naděje“ ponechává vše při starém, jen si uprostřed dosavadního stavu věcí zlepšuje pozici. Je charakteristické, že Machovec nezná onen původní smysl resp. onen hluboký smysl slova „naděje“; naději staví proti jistotě a jistota v sobě podle něho chová nebezpečí uspání pozornosti. Naději můžeme podle Machovce mít jen tehdy, máme-li jen naději; jistota je konec vší naděje. Také v tomto bodě dosvědčuje Machovec správnost mého pokusu o interpretaci jeho pozic.